

Lektion på en av SAKs flickskolor.

Ett miljonprogram

SAKs utbildningsverksamhet är ett omfattande program. Tidigare har över 300 000 barn gått i någon av SAKs över 400 skolor. Men i takt med den demokratiska processen fortskrider sker en överlämning av skolor till den nytillträdde afghanska regeringen. Från att ha fokuserat på att bygga skolor och se till att få dit barn, kommer SAK framöver att succesivt inta en mer rådgivande roll i det afghanska skolväsendet. Johan Rahm tar här ett helhetsgrepp om SAKs utbildningsarbete.

TEXT: JOHAN RAHM

Vad får man för 68 och en halv miljon kronor?
Nu för tiden.
Om man gör av med alla pengarna på utbildning under ett år i Afghanistan? En hel del.

Mer än 86 000 elever och lärare kommer det till del. Det blir nybyggda skolhus, upprustade bibliotek, lärarutbildningar och flickskolor, skolor i väglöst land och i moskéer, i privata hem. Och ett jämlikare samhälle. Det är ändå inte allt. Utveckling. Hem- och skolaföreningar. Gröna skolgårdar. En rejäl investering i framtiden. En minicirkus. Och hopp. Inte minst det.

Både året och pengarna har börjat rulla i SAKs utbildningsprogram. Det är många inblandade. De mesta pengarna kommer från Sida. Övriga finansörer är Forum syd, Afghan Connection, Världsbanken och Världens barn och så förstås den egna insamlingen. Mottagarna är desto fler: bortåt 82 000 elever och 4 200 lärare. Ett hundratal av SAKs anställda arbetar med utbildningsprogrammet. Alla är afghaner förutom tre svenskar.

FNs millemål för utveckling hägrar vid horisonten av år 2015: att alla pojkar och flickor överallt ska ha möjlighet att slutföra sin grundskoleutbildning. Det är en bit kvar dit. Ungefär 80 procent av de afghanska barnen går nu i grundskolan.

Men det var inte bättre förr, till exempel på 1970-talet när bara 13 procent av männen och två procent av kvinnorna kunde läsa. Aldrig tidigare har fler afghanska barn gått i skolan än nu: ungefär fyra av nära fem miljoner. Så man skulle kunna se det som att det är mer än halvfullt det där glaset med ljummet, grönt te med för mycket socker i, som är Afghanistan.

Det mesta krutet läggs på grundskoleutbildning på landsbygden, främst på årskurs 1 till 6. Där läggs grundstenen. Stödet går till undervisningsmaterial, vidareutbildning av

lärare och kompletterande löner till lärare, som av staten endast får en lön kring 400 kronor i månaden. Det går knappast att leva på. Många lärare tvingas därför skaffa sig extrajobb. Den extra lönen ger dem möjlighet att koncentrera sig på det som de ska göra: undervisa. I år får ungefär 2 800 lärare en lön från SAK.

Särskild prioritet ges till flickors skolgång. 30 procent av grundskole-eleverna är flickor. Många flickor kommer aldrig ens i närheten av en skola. En minoritet av dem som påbörjat sin grundskoleutbildning fullföljer den. Vid femte klass har 74 procent av flickorna hoppat av och 56 procent av pojkarna. Skillnaderna mellan könen går som en röd tråd genom hela utbildningssystemet. Det blir en grogrund för ojämlikhet i samhället i stort. Därför har en genusstrategi utvecklats för utbildningsprogrammet. Strategin vill ge:

- Lika tillgång till utbildning för flickor och pojkar.
- Lika tillgång till vidareutbildning för kvinnliga och manliga lärare.
- Höjd rekryteringsstandard för kvinnliga lärare.
- Genuskurser och integrering av genuskunskap i lärarutbildningarna.

En annan strategi är att starta flickannex till pojkskolor. Det är en lösning i områden där blandade skolor inte är accepterade. SAK driver i dag 69 flickannex i byggnader på behörigt avstånd från pojkskolorna. Målet är att annexen ska bli självständiga skolor inom det statliga utbildningsväsendet. Detta ska ske stegvis inom de närmaste två till tre åren.

Men i många avlägsna delar av landet finns varken pojk- eller flickskolor. Där är den tillfälliga lösningen lokala samfällighetsskolor, *Community Based Schools*, som delvis styrs av lokalsamhällena själva. 14 000 flickor och 14 000 pojkar går i dessa skolor, som är inhysta i moskéer eller i privata hem i väntan på skolbyggnader. För här har man väntat länge nog.

Lärarbristen är också akut. Därför snabbutbildar SAK lärare till dessa skolor. En kurs tar tre månader och innehåller både pedagogik

och ämneskunskaper. Det kan räcka med att man gått sex år i skolan för att få börja på kursen. Det är trots allt bättre med en snabbutbildad lärare än ingen alls. Och viljan att lära ut bör inte underskattas. Det här är populära kurser och lärarna gör bra jobb när de kommer ut i skolorna.

► Stora förändringar

- **Den del** av SAKs utbildningsprogram som handlar om byggande- och drift av skolor kommer under 2006 till del att lämnas över till den afghanska regeringen.
- **Under 2005** gick totalt 305 046 elever i låg- och mellanstadiet på SAK-stödda skolor. Cirka en tredjedel (112 743) av dessa elever var flickor.
- **Förra året** drev SAK 412 låg- och mellanstadieskolor i Afghanistan.
- **Under 2006** kommer SAK driva ett antal modellskolor. Dessa kommer att tjäna som förebilder för andra skolor i närområdet och kommer enligt plan att vara samma skolor som de afghanska vänskolorna.

Behoven är stora. Skolorna är ofta överbefolkade och trånga. Klassrummen räcker inte alltid till. Mycken undervisning sker i tält, ute på skolgårdar och i skuggorna under träden. Sedan 1992 har SAK byggt totalt 238 skolor i Afghanistan. Men det förslår inte långt med en befolkningspyramid där nu 44 procent av befolkningen är under 15 år – att jämföra med 17 procent i Sverige.

Man kan bolla sig lycklig med siffror, bara man inte tappar kvaliteten i golvet.

Vidareutbildning av lärare är en grundbult i kvalitetsarbetet. Närmare 3 000 lärare kommer sätta sig i skolbänken under 2006. SAK driver sex resursträningssentra för lärare spridda över regionerna, tre för kvinnliga lärare och tre för manliga. Här finns bibliotek, datorer och laboratorier. De flesta kurserna ges under loven. Då kan lärarna komma från långt bortom fjällen för att inte bara studera tillsammans utan även bo tillsammans, få tid till att utbyta erfarenheter och råd, stödja varandra och bygga professionella nät-

verk.

Detta är viktigt i synnerhet för kvinnliga lärare, som kan hamna i blåsväder bara för att de är kvinnor som undervisar flickor. Det är inte så bara i Afghanistan. Det är inte för inte som flickskolor har attackerats och brunnit ned i provinserna Logar, Paktia, Nangarhar och Wardak. Skolorna byggs upp igen. För de kvinnor som har svårt att lämna sina hem under en längre tid finns det mobila lärarutbildningslag som turnerar i landet. De erbjuder samma kurser som ett resursträningssentrum: både pedagogik och ämneskunskaper.

Skolbiblioteken är en annan pelare i SAKs kvalitetsbygge. Om man väl har lärt sig det snillrika alfabetet, så måste det finnas något att läsa för att man inte ska glömma bort det. Utan en infrastruktur för det skrivna ordet tar glömskan överhanden. Det finns flera exempel på det på andra håll i världen – helt i onödan bortkastade alfabetiseringskampanjer.

Dessutom väcker skolbiblioteken läslusten och viljan att lära sig mer – om till exempel om HIV/Aids, hälsa, genus, mänskliga rättigheter. Syskon, föräldrar och andra familjemedlemmar får på så vis också något att läsa. Skolbiblioteken har en potential att vidareutvecklas till små folkbibliotek. Tillgång till information och kultur är i grund och botten en fråga om mänskliga rättigheter och demokrati.

Det civila samhället har en viktig roll att spela i utbildningssammanhang. Forskning har visat att när det lokala samhället är delaktigt i sin skola ökar sannolikheten för att skolan sköts som den ska. Lärarna får uppmuntran och presterar bättre. Skolmiljön som helhet inbjuder till lärande. Det är här de lokala skolkommittéerna kommer in. De stöds av SAK och fungerar som bryggor mellan skolorna, skolmyndigheterna och folket i bygden vars barn går i skolan. Det här är ett samarbete som ger hållbara, kvalitativa resultat samtidigt som det stärker det civila samhället.

Det gör även Hem- och skola-föreningarna. Deras kanske främsta ►

uppgift är att ta reda på varför barnen i så hög grad lämnar skolan i förtid. Det ser olika ut på olika platser. Några orsaker kan vara långa resvägar, dålig säkerhet, barnarbete, tidiga äktenskap eller att man lägger mindre vikt vid flickors utbildning.

Men det är nog trots allt mer som förenar än skiljer oss åt i Afghanistan och Sverige. Vänskoleprojektet tyder på det: 45 skolor i Afghanistan och 45 skolor i Sverige och Storbritannien som utbyter erfarenheter, idéer och tankar med varandra. Det är ett samarbetsprojekt med brittiska Afghan Connection. Pengarna kommer från Europeiska kommissionen (se artikel på sidan 23).

Nio av vänskolorna ska i år uppgraderas till modellskolor, som ger inspiration till andra skolor i sina respektive områden. Standarden är generellt högre på de 26 modellskolorna. De har utökade läroplaner med ämnen som hälsa, fred, miljögenuskunskap och gymnastik. Särskild vikt läggs vid skolmiljön: gröna skolgårdar, rent dricksvatten, toaletter med mera. Undervisningsmaterial och bibliotek satsas det också på. Varje modellskola har en Hem- och skolaförening. Eleverna får regelbundna hälsoundersökningar medan lärarna ges vidareutbildning i moderna undervisningsmetoder.

Exempel på sådana är kurserna i kreativ pedagogik, som ges av Mobila minicirkusen för barn, *Mini Mobile Circus for Children*, MMCC (se artikel i nästa nummer av Afghanistan-nytt). Där får alla fem sinnen vara med, kanske även det sjätte. Traditionell afghansk undervisning har till stor del gått ut på att upprepa vad läraren säger och lära sig innantill utan vidare reflektion. Med MMCC lär man sig istället genom att göra, pröva, leka och ha roligt. Skratt är ett mål i sig – både i livet och i skolan. Det ska vara som på cirkus – den där känslan av WOW! ■

Johan Rahm är utvecklingsarbetare inom SAKs utbildningsprogram, på plats i Afghanistans huvudstad Kabul.

